

POROZUMĚNÍ PANELOVÝM SÍDLIŠTÍM JAKO PŘEDPOKLAD PRO JEJICH REGENERACI ■ UNDERSTANDING PANEL HOUSING ESTATES IS THE ESSENTIAL REQUIREMENT FOR THEIR REGENERATION

Lucie Zadražilová

Většina panelových sídlišť v České republice představuje obytné čtvrti s vývojově vzniklými specifiky a potenciálem do budoucna. Předpokladem jejich úspěšné regenerace, jež musí probíhat na více vzájemně propojených úrovních, je pochopení vzniku a vývoje těchto celků. K tomu by měl přispět projekt „Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu“. ■ The majority of panel housing estates in the Czech Republic are residential quarters with specifics that have developed in time and potentials for the future. Understanding the origin and genesis of these specifics is the main requirement for a successful regeneration of these panel housing estates. Project “Panel housing estates in the Czech Republic as part of the urban environment: Evaluation and presentation of their residential potential”.

1a

O panelových sídlištích můžeme právem hovořit jako o významných městských čtvrtích, které plní jednu ze základních funkcí městského organismu, a to funkci bydlení. Podobně jako jinde v Evropě vyústila i v naší zemi bytová nouze po druhé světové válce do hromadné výstavby panelových sídlišť, stavěných podle principů meziválečné avantgardy s ušlechtilým záměrem poskytnout všem bez rozdílu kvalitní bydlení. V Československu byla sídliště pojímána jako forma bydlení odpovídající životnímu stylu nového socialistického člověka s jeho novými potřebami. Dobře míněná snaha o zlepšení podmínek bydlení pro co největší počet obyvatel se zčásti rozměnila v nefunkční ekonomice socialistického státu. To ovšem nic nemění na tom, že některá specifika této formy hromadné vý-

stavby představují potenciál, který lze využít při řešení současné bytové otázky.

Dnes žijí na panelových sídlištích více než tři milióny obyvatel České republiky (tedy téměř každý třetí člověk). Přesto dosud nebyla doceněna jejich sociokulturní role a význam, mimo jiné proto, že je lidé vnímají jako celky bez minulosti a bez budoucnosti. Nezohledňují ani způsob, jímž byla vnímána v době svého vzniku a který se velmi lišil od dnešního většinou pojetí, ani skutečnost, že jejich vývoj není ještě zcela ukončen.

S možnými scénáři budoucího vývoje panelových sídlišť úzce souvisí otázka regenerace (proces zlepšování obytných kvalit panelových sídlišť bývá označován také jako humaniza-

Obr. 1a, b Fotografie z cyklu Jižní Město, 2005 – Jaromír Čejka dokumentoval život na tehdy ještě rozestavěném Jižním Městě v Praze v letech 1980 až 1982. Vzniklo několik unikátních cyklů, zřejmě nejznámější je soubor „Děti“. Po dvaceti pěti letech se k tématu vrátil, tentokrát v barvě ■ Fig. 1a, b Pictures from the Jižní město (Southern City) series, 2005 – Jaromír Čejka was documenting life at Jižní Město (Prague) at that time still under construction between 1980 and 1982. Of several unique series the most known is probably the series “Children”. After 25 years, he got back to his topic, this time in colour.

1b

2a

2b

ce či revitalizace). Sociolog Jiří Musil podotýkal, že „zde pláť totéž co o přestavbě a modernizaci čtvrtí z 19. století. Nejlepších výsledků bylo dosaženo tehdy, když se autoři jejich přestaveb hluboce zamysleli nad konceptem historické blokové zástavby území, které měli adaptovat na soudobý životní způsob a dnešní civilizační nároky“ [1]. Jinak řečeno: základním předpokladem úspěšné regenerace panelových sídlišť, a tedy i možností se s nimi identifikovat a participovat na jejich dalším rozvoji je porozumění této formě hromadné bytové výstavby.

Z této potřeby vznikl pětiletý mezioborový projekt s názvem „Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu.“, který podpořilo Ministerstvo kultury ČR v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) a na jehož řešení se podílejí odborníci z řady tuzemských výzkumných pracovišť – Uměleckoprůmyslové museum v Praze (příjemce projektu), Ústav dějin umění AV ČR, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Pedagogická fakulta UK, Fakulta humanitních studií UK, Fakulta architektury ČVUT, Útvar rozvoje města hl. města Prahy, Muzeum města Brna a Národní památkový ústav.

Hlavním cílem projektu je realizace výzkumu a dokumentace vybraných panelových sídlišť, postižení historických, kulturních a sociálních aspektů při percepci těchto celků v minu-

losti i přítomnosti a vytvoření edukačních modelů ke zpřístupnění jejich specifického genia loci široké veřejnosti formou velké tematické výstavy v Praze, série regionálních prezentací ve třinácti krajských městech České republiky, několika odborných publikací a konečně specializované mapy s informacemi o vybraných celcích z hlediska historie, architektury, urbanismu, sociologie, demografie, památkové péče a dějin umění.

Výsledky projektu by měly potvrdit tezi, že velká část těchto obytných celků představuje jakýsi základ, z něhož může vhodnými zásahy vzniknout dobře identifikovatelná a diferencovaná prostorová struktura, která bude podporovat kontakty mezi lidmi a posilovat v nich pocit domova a příslušnosti k místu [2].

Struktura města totiž není v průběhu času neměnná, ale vyvíjí se přirozeně, pomalu. Předpokladem úspěšného vývoje však je, že se nesmí zříkat těch prvků z minulosti, jež si zachovaly svou platnost. V případě sídlišť to jsou hodnoty jako univerzálnost, levnost, zeleň a blízkost přírody, navíc by se mohlo navázat na kvalitní a u mnoha celků dosud nenaplněný potenciál, jímž je městská vybavenost. Na sídlištích je možnost jeho naplnění větší než u jiných druhů zástavby, navíc tak lze učinit v jiné podobě, než bylo původně plánováno a přizpůsobit ji současným nárokům na bydlení. Sídlíště by si měla uchovat svá specifická pozitiva, a zároveň se v co nej-

Obr. 2a, b Fotografie z cyklu Jižní Město, 2005 ■ Fig. 2a, b Pictures from the Jižní Město series

Obr. 3a, b, c Petr Drexler, Ladislav Vrbata, Nástavba malometrážních bytů na panelový dům v Praze–Hostivaři, projekt: 2002, realizace: 2004 – i po téměř deseti letech patří tato realizace mezi nejzdařilejší příklad úprav paneláku v České republice

■ Fig. 3a, b, c Petr Drexler, Ladislav Vrbata, Extension of prefab houses in Prague–Hostivař – small apartments – after almost ten years this project has still been considered one of the best alterations of the prefab house in the country

3a

3b

3c

větší míře provázat s ostatními částmi města [3].

Před každým regeneračním zásahem je zásadní položit si otázku, pro jaké cílové skupiny vlastně chceme sídliště regenerovat, a teprve pak se tyto celky snažit adaptovat tak, aby odpovídaly životnímu stylu, hodnotám a požadavkům těchto skupin [4]. Některá dobře založená a citlivě regenerovaná panelová sídliště mohou uspokojit rozdílné nároky na bydlení, jako je blízkost přírody, a současně dobré a rychlé spojení do centra města [5]. Pro koho tedy mohou být panelová sídliště zajímavou nabídkou bydlení? Pro mladé lidi na začátku profesní kariéry, kteří tráví většinu času pracovního i volného mimo domov a nepotřebují širokou nabídku služeb v okolí bydliště, jsou velkou předností minimální nároky na údržbu panelákových bytů. Zelené plochy v okolí celků i uvnitř nich a bezpečné prostředí pro hry jsou výhodné pro rodiny s dětmi, u této skupiny je zájem o sídlištní lokality přímo úměrný vybavení celku školkami, školami a službami pro rodiny s malými dětmi. Pokud se v těchto celcích podaří zajistit i zařízení pro mimoškolní aktivity dětí a mládeže, rodiny pravděpodobně v místě bydliště setrvají. A konečně pro první obyvatele sídlišť, kteří jsou dnes již vesměs ve vyšším věku, představují sídliště domov a místo, kde strávili velkou část svého života. Ani tato skupina nemá většinou důvod ke stěhování, pokud se cítí na sídlišti bezpečně a je splněna podmínka, že veškeré služby jsou dostupné v nejbližším okolí.

Sledování současné diskuse o regeneraci sídlišť by mohlo vést k chybnému předpokladu, že se jedná o nové téma, jež začalo být aktuální po roce 1989. Přitom již v éře socialismu se o humanizaci sídlišť hovořilo a vedle snahy zlidštit paneláky „veselým nátěrem fasád“ existovaly i seriózní pokusy podívat se na tento proces komplexněji. Uvedme alespoň projekt Urbanita 86, který vypsala Technický magazín a jehož cílem bylo shrnout názory na dotvoření a zpříjemnění prostředí již existujících sídlišť, především projekty na posílení jejich urbanity a městské atmosféry. Zúčastnilo se ho přes osmdesát architektů a stal se jednou z klíčových událostí, protože ještě za minulého režimu otevřel prostor pro diskusi a kritiku.

Regenerace totiž může být úspěšná pouze tehdy, probíhá-li zároveň na více vzájemně propojených rovinách:

Obr. 4 Ladislav Lábus, David Mareš, Dagmar Prášilová, Barevné řešení panelových domů na pražském sídlišti Bohnice, projekt i realizace 1999 až 2000 – zvolená barevnost není formální a zajímavě pracuje s konstrukční logikou objektu ■ Fig. 4 Ladislav Lábus, David Mareš, Dagmar Prášilová, Coloured solution of prefab houses at the Prague–Bohnice housing estate, project and realisation 1999 to 2000 – the chosen colours are not formal and collaborate with constructional logic of the objects

počínaje úrovní jednotlivých domů až k celému obytnému prostředí. Přesto bývá tato problematika dodnes často redukována na otázky barevnosti či různých nástaveb na panelácích. Ty bývají většinou šmahem odsuzovány, i zde ovšem platí, že porozumění historii tohoto typu výstavby i kontextu může vést k velmi zajímavým výsledkům.

S vědomím určité míry zjednodušení lze říci, že většina architektů považuje „barvení paneláků“ za kosmetické úpravy, které celku ve výsledku škodí. Např. Roman Koucký, který se v současné architektonické obci řadí k odpůrcům humanizace sídlišť, podotýká, že „jednou dojde k tomu, že naši potomci budou seškrabávat „zateplení“ a budou vysvětlovat, jak vzácná a důležitá je původní šedivá barva“ [6].

Sociologové a samotní obyvatelé těmto úpravám bývají nakloněni, protože mohou představovat jednu z cest z labyrintu monotónního vyznění a nemožnosti orientace. Někteří architekti se navíc dokázali podobného úkolu zhostit velmi dobře. Např. Ladislav Lábus vytvořil v letech 1999 až 2000 se studenty svého ateliéru na ČVUT návrh barevného řešení superdomu na pražském sídlišti Bohnice, jenž byl posléze realizován (obr. 4). Úspěšnost řešení spočívala v tom, že nepracovali s abstraktní plochou, ale zohlednili typ i velikost budov, stejně jako jejich polohu a význam v rámci celé čtvrti [7].

K respektování podstaty panelové zástavby při regeneracích se přiklání i Lábusův kolega Jiří Pleskot: „Jakmile se začnou paneláky omalovávat jako hračky, stávají se z nich jiné domy, než ze své podstaty jsou. Je to špatné, jde o základní nepochopení jejich kvality. Jejich podstata by měla být spíše rozvíjena a neměly by být degradovány na legrační domy. Panelákům škodí nepromyšlené způsoby zateplování a scelování fasád, kdy se vytrácí jejich elementárnost, celková výraz – jeho složenost a rozebíratelnost“ [8].

Ve výsledku by vždy mělo jít o soulad mezi domy, jejich okolím i společným veřejným prostorem. Podobné rozpory panují v otázce nejrůznějších nástaveb na střechách. Např. teoretik architektury Rostislav Švácha před několika lety poznamenal, že nástavby na střechách paneláků z nich neudělají normální domy a navíc úplně zničí estetiku strohé, a přece působivé geometrie [9]. Není však nástavba jako nástavba. Architekti Petr Drexler a Ladislav Vrbata jsou autory nástavby malometrážních bytů na panelový dům v Přeštické ulici v Praze–Hostivaři (obr. 3a až c). Její tvar nekontrastuje s původní strukturou paneláku, je s ní naopak v souladu. Hmoty schodišť vhodně rozčleňují jednolitou severní fasádu a jsou dobře zapamatovatelné. Povedlo se i barevné

Literatura:

- [1] Druhý život pro sídliště, *Era* 21 9, 2009, č. 1, s. 55
- [2] Halík P.: Architektonická avantgarda a tradice českého funkcionalistického urbanismu, in: Laurent Bazac–Billaud (ed.), *Problematika města: Praha a její nové čtvrtě*, Cahiers du CeFRoS, č. 7, Praha 1995, s. 51
- [3] Musil J. et al.: Lidé a sídliště, Praha 1985, s. 332
- [4] Zadražilová L.: Sociokulturní pohled na problematiku bydlení v Československu ve 2. polovině 20. století. *Prostorová a sociální specifika panelových sídlišť*, rukopis disertační práce obhájené na FF UK v Praze, Praha 2012
- [5] Voženílek J.: Kompozice nových obytných souborů, *Architektura ČSR* XLI, 1982, č. 4, s. 161.
- [6] Volf P.: Rozhovor Petra Volfa s architektem Romanem Kouckým, *Krása je objektivní*, in: Karolina Jirkalová – Jan Skřivánek – Petr Volf (edd.), *Město mezi domy. Rozhovory s architektky*, Praha 2009, s. 19
- [7] Lábus L., Mareš D., Prášilová D.: Barevnost panelových domů na sídlišti Bohnice, *Era* 21 9, č. 1, 2009, s. 33.
- [8] Volf P.: Panelák je panelák je panelák, *Magazín Víkend, Příloha Hospodářských novin*, 2010, č. 42, 22. 10., s. 28
- [9] Volf P.: Ze sídliště neodejdu. Rozhovor s Rostislavem Šváchou, in: Petr Volf, *Vzrušení*, Praha 2006, s. 282
- [10] Pištěk P.: Nástavba malometrážních bytů na panelový dům v Hostivaři, *Era* 21 9, č. 1, 2009, s. 24–27

řešení, které respektuje charakter domu a pracuje s dostatečně velkým měřítkem [10].

Z uvedených příkladů je zřejmé, že i s barevností fasád a nástavbami na panelácích se dá dobře pracovat a lze jimi přispět ke kvalitní regeneraci, pokud mají autoři vzhled do problematiky, respektují podstatu a citlivě, a zároveň invenčně navazují na místní kontext.

Tento článek vznikl v rámci projektu „Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu“, podpořeného Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), identifikační kód projektu: DF13P01OV018.

Fotografie: 1a až 2b – Jaromír Čejka, 3a až 3c – Drexler Vrbata architekti, 4 – Architektonický ateliér Ladislav Lábus

PhDr. Lucie Zadražilová, Ph.D.
Uměleckoprůmyslové museum v Praze
e-mail: zadrazilova@upm.cz
tel.: 608 303 455

